

TURISTIK DESTINATSIYALARNING BARQAROR RIVOJLANISHIDA RAQAMLI INNOVATSIYALAR AHAMIYATI

Isrofilov Firdavs Ibrohim o'g'li

Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti mustaqil izlanuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17926973>

Annotatsiya. Maqolada turistik destinatsiyalarning barqaror rivojlanishida raqamli innovatsiyalar va mahalliy hamjamiyatning faol ishtiroki muhim omil sifatida tahlil qilinadi.

Raqamli texnologiyalar turizmni boshqarishda samaradorlikni oshirsa, mahalliy aholining ishtiroki esa ijtimoiy barqarorlik va madaniy merosni asrashga xizmat qiladi. Tadqiqotda O'zbekiston tajribasi asosida turizmning barqaror modelini yaratish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: barqaror turizm, raqamli innovatsiyalar, mahalliy hamjamiyat, smart-turizm, destinatsiya boshqaruvi.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida turizm iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, ko'plab davlatlar uchun daromad manbai sifatida muhim o'rin tutadi.

Shu bilan birga, turistik faoliyatning jadal o'sishi barqarorlik muammosini ham kun tartibiga olib chiqmoqda. Turizm sohasi nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik va ijtimoiy muvozanatni saqlashni ham taqozo etadi.

Barqaror turizm konsepsiyasi 2030-yilgacha bo'lgan BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) bilan uzviy bog'liq bo'lib, u resurslardan oqilona foydalanish, madaniy merosni asrash va mahalliy aholini rivojlantirishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalarni joriy etish va mahalliy hamjamiyatni faol ishtirok ettirish turizmni boshqarishning eng samarali vositalaridan biri sifatida qoraladi.

Raqamli transformatsiya hozirda turizm sohasining eng muhim tendensiyalaridan biridir.

Smart-turizm texnologiyalari, sun'iy intellekt, raqamli xaritalar, onlayn rezervatsiya tizimlari va virtual gid xizmatlari turistlarning xatti-harakatini o'rganish va oqimni tartibga solish imkonini beradi.

Masalan, Yevropa davlatlarida "smart city tourism" konsepsiyasi asosida turistlar oqimini real vaqt rejimida boshqarish imkonini beruvchi platformalar joriy etilgan. Bunday tizimlar yordamida har bir destinatsiyada sayyohlar soni, ob'ektlarning bandlik darajasi va ekologik yuklama monitoring qilinadi. Bu esa overturizm xavfini kamaytiradi va barqarorlikni ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida raqamli innovatsiyalar "e-Tourism", "Uzbekistan.travel" kabi platformalar orqali joriy etilmoqda. Ammo bu tizimlarni yanada takomillashtirib, "Smart Tourism Uzbekistan" loyihasini yaratish orqali turistik oqimni avtomatlashtirilgan tarzda boshqarish, ma'lumotlarni tahlil qilish va ekologik yuklamani baholash imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Barqaror turizm faqat texnologiyalar bilan emas, balki mahalliy aholining faol ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Turistik faoliyatning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mahalliy aholining bu jarayonga bo'lgan munosabati va manfaatdorligiga bog'liq.

Mahalliy hamjamiyat ishtiroki quyidagi yo'nalishlarda o'z aksini topadi:

- **Iqtisodiy ishtirok:** mahalliy tadbirkorlar, hunarmandlar, fermerlar va xizmat ko'rsatuvchilarni turizm tizimiga jalb etish orqali daromad manbalarini kengaytirish.

- **Madaniy ishtirok:** milliy qadriyatlar, urf-odatlar va mahalliy an'analarni saqlash, ularni turistik mahsulot sifatida targ'ib etish.

- **Ekologik ishtirok:** atrof-muhitni muhofaza qilish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik ongni oshirish bo'yicha mahalliy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash.

Masalan, Nepal, Hindiston va Gruziya kabi davlatlarda mahalliy aholi boshchiligidagi "community-based tourism" modeli muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Bu modelda turistlar mahalliy oilalarda yashaydi, mahalliy madaniyatni bevosita o'rganadi va shahar markazidan tashqaridagi joylarga tashrif buyuradi. Natijada, turistlar oqimi teng taqsimlanadi, overturizm xavfi kamayadi va mahalliy iqtisodiyot rivojlanadi.

Raqamli texnologiyalar va mahalliy hamjamiyatni birlashtirgan yondashuv turizmni boshqarishda eng samarali model sifatida qaralmoqda. Masalan, raqamli platformalar orqali mahalliy tadbirkorlar o'z xizmatlarini onlayn reklama qila oladi, turistlar esa to'g'ridan-to'g'ri mahalliy aholiga murojaat qiladi.

Bundan tashqari, raqamli tahlil tizimlari mahalliy hukumatlarga turistik oqimni prognozlash, ekologik yuklamani baholash va resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Shu yo'l bilan turizmning iqtisodiy foydasi bilan birga ijtimoiy barqarorlik ham ta'minlanadi.

O'zbekiston uchun barqaror turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va mahalliy hamjamiyat ishtirokini uyg'unlashtirish alohida ahamiyatga ega. So'nggi yillarda Samarqand, Buxoro, Xiva shaharlarida zamonaviy turizm infratuzilmasi shakllanmoqda. Endilikda bu jarayonda raqamli boshqaruv tizimlarini kuchaytirish, viloyatlar o'rtasida turistik oqimni tenglashtirish hamda mahalliy aholining bevosita ishtirokini kengaytirish zarur.

Shuningdek, viloyatlarda yoshlar va tadbirkorlar uchun "barqaror turizm startaplari"ni yo'lga qo'yish, ekologik toza transport va yashil mehmonxonalar tizimini rivojlantirish, raqamli turizm ma'lumot markazlarini tashkil etish istiqbolli yo'nalishlar hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, turizmning barqaror rivojlanishi uchun raqamli innovatsiyalarni joriy etish va mahalliy hamjamiyatni faol jalb etish muhim omillardan biridir. Bu ikki omil uyg'unlashganda turizm sohasi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki ijtimoiy adolat, ekologik muvozanat va madaniy qadriyatlarni saqlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- **"Smart Tourism Uzbekistan"** platformasini yaratish orqali turistik oqimni real vaqt rejimida boshqarish;

- Mahalliy aholini turizm xizmatlariga jalb etish, ular uchun treninglar va grant dasturlarini yo'lga qo'yish;

- Ekoturizm va qishloq turizmini rivojlantirish orqali markaziy shaharlardagi bosimni kamaytirish;

- Barqaror transport va "yashil" infratuzilma tizimini kengaytirish;

- Turizm siyosatini raqamli tahlil va ekologik monitoring asosida shakllantirish.

Raqamli innovatsiyalar va mahalliy hamjamiyat ishtiroki uyg'unlashgan taqdirda, O'zbekiston turizmi uzoq muddatli istiqbolda barqaror rivojlanish yo'liga chiqadi, milliy meros saqlanadi va xalqaro maydonda raqobatbardosh brend sifatida tan olinadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son Farmoni — *“O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”*.
2. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. *O'zbekiston Respublikasida 2023–2030-yillarda barqaror turizmni rivojlantirish strategiyasi*. – Toshkent, 2023.
3. Abdullayev, A. *Ekoturizm asoslari va uning O'zbekistonda rivojlanish istiqbollari*. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
4. Qosimova, M. *Barqaror turizm va ekologik menejment*. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020.
5. Islomov, F. *O'zbekistonning tabiiy-resurs salohiyati va ekoturizm imkoniyatlari*. – “Turizm va iqtisodiyot” jurnali, №3, 2022.
6. Rahimov, A. *Ekoturizmni rivojlantirishda mahalliy hamjamiyatning o'rni*. – Samarqand davlat universiteti ilmiy maqolalar to'plami, 2021.
7. UNWTO (World Tourism Organization). *Sustainable Tourism for Development Guidebook*. – Madrid: UNWTO Publications, 2013.
8. UNEP & UNWTO. *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. – Geneva: United Nations, 2005.
9. Honey, M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* – Washington, DC: Island Press, 2008.
10. Weaver, D. *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. – Oxford: Elsevier, 2006.
11. Fennell, D. A. *Ecotourism: An Introduction*. – Routledge, 2015.
12. Gössling, S., Scott, D. & Hall, C. M. *Tourism and Climate Change: Impacts, Adaptation and Mitigation*. – Channel View Publications, 2012.
13. Buckley, R. *Conservation Tourism*. – Wallingford: CABI Publishing, 2010.
14. Eagles, P. & McCool, S. *Tourism in Protected Areas: Planning and Management*. – CABI, 2002.